

PSY
REEKS

Loes Meeussen (Red.)

CROSS
CULTURELE
PSYCHO
LOGIE

acco
learn

Inhoud

Woord vooraf	9
Casussen als rode draad doorheen het boek	11
Fatma Ozdemir, Marianne Vervliet & Emine Smajli	
DEEL 1 Gebiedsomschrijving en methodologie	15
1 Inleiding in de crossculturele psychologie	
Loes Meeussen, Emine Smajli, Fatma Ozdemir & Rolf Kleber	
1. Wat is cultuur?	16
2. Wat is crossculturele psychologie?	18
3. De geschiedenis van crossculturele psychologie	21
4. Waarom is crossculturele psychologie belangrijk?	22
2 Crosscultureel onderzoek	
Theoretisch kader en kwalitatieve onderzoeksmethoden	
Jozefien De Leersnyder & R. J. Johnny Fontaine	
1. Onderscheid kwalitatieve en kwantitatieve methoden van onderzoek	28
2. Waarom kwalitatief en kwantitatief onderzoek combineren belangrijk is	30
3. Veel gebruikte kwalitatieve onderzoeksmethoden in de crossculturele psychologie	33
4. Voor- en nadelen van kwalitatieve methoden	35
5. Slotbeschouwing	40
3 Crosscultureel onderzoek: Kwantitatieve onderzoeksmethoden en equivalentie van gegevens	
Johnny R. J. Fontaine & Jozefien De Leersnyder	
1. Experimentele onderzoeksmethoden	44
2. Differentiële onderzoeksmethoden	46
3. Equivalentie en vertekening in psychologisch assessment	47
4. Slotbeschouwing	50

DEEL 2 Een crossculturele blik op psychologische thema's 59

4	Waarden	
	Sheida Novin, Fatma Ozdemir & Karen Phalet	60
1.	Wat zijn culturele waarden?	62
2.	Individualisme en collectivisme	63
3.	Schwartz' waarden	68
4.	Eer	70
5.	Het belang van culturele waarden in de praktijk	72
5	Cognitie	
	Marlies Tierens, Caroline Dejonghe & Siham Boukhlal	74
1.	De invloed van cultuur op cognitieve ontwikkeling	76
2.	Cognitieve processen door een culturele bril	78
3.	Uitdagingen op het vlak van cognitie in de praktijk	82
4.	Conclusie	85
6	Ontwikkeling	
	Paul Vedder & Mitch van Geel	88
1.	Wat is ontwikkeling?	90
2.	Basisschoolkinderen en hun cognitieve ontwikkeling	94
3.	Jongeren en hun identiteitsontwikkeling	96
4.	Afsluitende opmerkingen	99
7	Het zelf	
	Liesbeth Mann, Bertjan Doosje & Velichko Fetvadjev	102
1.	Wat is het zelf en wat is de functie van het zelf?	104
2.	Uniek of deel van de groep: onafhankelijke en interafhankelijke zelfconstructies	106
3.	Crossculturele verschillen in zelfvertrouwen	110
4.	Persoonlijkheid: de 'Big Five' in crosscultureel perspectief	111
5.	Conclusie	113
8	Sociale relaties	
	Anna Schouten, Jessie Hillekens & Michael Boiger	116
1.	Culturele relatiemodellen	118
2.	Culturele relatiemodellen geven vorm aan relaties	121
3.	Conclusie	125

9	Emoties	
	Kaat Van Acker & Michael Boiger	128
1.	Wat zijn emoties?	130
2.	Hoe geeft cultuur vorm aan ons emotioneel leven?	132
3.	Conclusie	138
10	Psychische gezondheid	
	Jeroen Knipscheer, Winny Ang, Haza Rahim & Rolf Kleber	140
1.	In hoeverre is psychische gezondheid cultureel bepaald?	143
2.	Cultuursensitieve benadering bij psychische gezondheidsproblemen	146
3.	Mentale gezondheidsrisico's bij mensen met een migratieachtergrond	148
4.	Conclusie	151
DEEL 3	Relevantie voor de psychologische praktijk in een diverse samenleving	155
11	Acculturatie	
	Loes Meeussen, Kaat Van Acker, Marianne Vervliet & Karen Phalet	156
1.	Wat is acculturatie?	158
2.	Hoe verloopt acculturatie na migratie?	159
3.	Acculturatie in context	164
12	Culturele diversiteit in het onderwijs	
	Evelyn Morreel & Seval Gündemir	168
1.	Ongelijke slaagkansen en onderwijservaringen: de rol van zich thuisvoelen als verklaring	171
2.	Hoe gaan scholen om met culturele diversiteit?	173
3.	Hoe ziet een diversiteitsresponsieve school en lespraktijk eruit?	175
4.	Conclusie	178
13	Culturele diversiteit in organisaties	
	Hans van Dijk & Wiebren Jansen	180
1.	Waarom streven organisaties naar diversiteit?	182
2.	Moeilijkheden met diversiteit: categorisatie en discriminatie	184
3.	Diversiteit, sociale categorisatie en prestaties	187
4.	Naar een diverse en inclusieve organisatie	188
5.	Conclusie	190

14 Diversiteit in de psychologische hulpverlening

Winny Ang, Sofian El Bouazati & Meike Vroom	192
1. Van diversiteit naar superdiversiteit	194
2. Intersectionaliteit (kruispuntdenken)	196
3. De verschillende identiteiten van de hulpverlener en de cliënt	198
4. Handelingsverlegenheid: zoek de olifant in de kamer	200
5. Veel voorkomende valkuilen binnen een interculturele hulpverleningscontext	202
6. Vele manieren om in gesprek te gaan	203
7. Brug gezocht: Als de kloof (te) groot is	205
8. Conclusie	206

Voorbeeld examenvragen 209

Referenties 211

Over de auteurs 239

4

Waarden

Sheida Novin, Fatma Ozdemir & Karen Phalet

INHOUD

1.	Wat zijn culturele waarden?	62
2.	Individualisme en collectivisme	63
2.1.	Individualisme en collectivisme: voorbij de tweedeling	64
2.2.	De invloed van de omgeving op individualisme en collectivisme	66
3.	Schwartz' waarden	68
4.	Eer	70
5.	Het belang van culturele waarden in de praktijk	72

Na de studie van dit hoofdstuk ben je onder meer in staat om:

- uit te leggen wat culturele waarden zijn.
- onderscheid te maken tussen universele en cultuurspecifieke waarden.
- definities te geven van de waarden die in dit hoofdstuk worden behandeld.
- onderscheid te maken tussen culturele waarden op land- en individueel niveau.
- onderscheid te maken tussen eendimensionale en tweedimensionale benaderingen van individualistische en collectivistische waarden.
- vanuit een evolutionair perspectief uit te leggen waarom individualistische en collectivistische waarden universeel zijn.
- uit te leggen hoe de bredere en directe omgeving culturele waarden kan beïnvloeden
- de waardentheorie en waardeoriëntaties van Schwartz uit te leggen.
- onderzoeksresultaten te benoemen die laten zien wat er gebeurt als iemands eer wel of niet bedreigd wordt.
- het belang van kennis over culturele waarden weer te geven.
- verbanden te leggen tussen begrippen uit dit hoofdstuk en de andere hoofdstukken in dit handboek.
- verbanden te leggen tussen begrippen uit dit hoofdstuk en de actualiteit.
- de leerstof over culturele waarden te illustreren met (eigen) voorbeelden.
- de leerstof over culturele waarden toe te passen in een nieuwe casus.

4. EER

Hieronder beschrijven we eer als culturele waarde. Voordat je die tekst leest, hoe zou jij uitleggen wat 'eer' is?

Als je aan Belgen of Nederlanders vraagt wat *eer* betekent, dan vinden velen het moeilijk om daar antwoord op te geven. Mensen in het Middellandse zeegebied, Midden-Oosten, Zuid-Amerika en het zuiden van de Verenigde Staten (zogenoemde **eerculturen**) hebben daar minder moeite mee. In sommige landen uit die gebieden bestaan er zelfs meerdere woorden voor eer. Toch is eer, net als individualisme en collectivisme of de Schwartz' waarden, een universele waarde die de meeste mensen begrijpen en ervaren (Novin & Oyserman, 2016).

Eerwaarden verwijzen naar het belang dat gehecht wordt aan integriteit, moraliteit, sociale status en sociale reputatie (Cross et al., 2014). De meeste mensen hechten er waarde aan om op een eervolle manier te handelen: eerlijk, betrouwbaar en respectvol zijn en het juiste proberen te doen in allerlei situaties. De meeste mensen vinden het ook belangrijk dat anderen (bv. vrienden, familie, collega's) een positief beeld van hen hebben en dat ze gerespecteerd en gewaardeerd worden. Sommige onderzoekers definiëren eer dan ook als de waarde van de persoon in zijn eigen ogen, maar ook in de ogen van anderen en de samenleving (Pitt-Rivers, 1965).

Er bestaan verschillende domeinen van eer (zie tabel 4.2; Cross et al., 2014; Novin et al., 2015). Eer in de vormen van integriteit en sociale reputatie worden gezien als universele domeinen van eer (al kunnen culturele groepen, en ook individuen binnen een bepaalde culturele groep, natuurlijk wel verschillen in de mate waarin ze er waarde aan hechten). Daarnaast bestaan er ook domeinen van eer die cultuurspecifiek zijn, omdat er vrijwel alleen in bepaalde culturen belang aan wordt gehecht: familiale eer en feminiene en masculiene eer (waar we in het begin van dit hoofdstuk al over spraken).

TABEL 4.2. Verschillende domeinen van eer

Domein	Voorbeelden van waar belang aan wordt gehecht
Integriteit	Eigen moreel handelen, eerlijkheid, loyaliteit, naar principes handelen
Sociale reputatie	Het beeld dat anderen van je hebben, eigen sociale status
Familie eer	Het beeld dat anderen van je familie hebben, familie willen verdedigen
Feminiene eer	Kuisheid, trouw en bescheidenheid van de vrouw.
Masculiene eer	Mannelijke reputatie, status, vermogen om naasten te beschermen

Het meest is bekend over hoe mensen reageren als hun persoonlijke eer of de eer van hun familie wordt bedreigd. Onderzoek laat zien dat wanneer mensen beledigd of vernederd worden, gevoelens van schaamte en boosheid worden opgeroepen, cortisol levels omhoogschieten en mensen de neiging krijgen om zich te verdedigen door (verbaal) agressief gedrag te laten zien en door wraak te nemen op de ander (Cohen et al., 1996; Flinkenflogel et al., 2021; Rodriguez Mosquera et al., 2008). In extreme situaties komt eerge relateerd geweld

voor waarbij het groepslid dat de eer van de groep heeft aangetast, gestraft wordt in de vorm van geweld om de groepseer te herstellen of te verdedigen (Cihangir, 2013; Vandello & Cohen, 2003).

Als je geïnteresseerd bent in eerwraak kun je op SOFIA de documentaire *Code Rood* terugvinden.

Hoe meer mensen waarde hechten aan eer, hoe sterker mensen zichzelf of hun familie willen verdedigen. Onderzoek geeft daarin duidelijke groepsverschillen aan tussen mensen uit eerculturen en niet-eerculturen. In het algemeen zijn westerse culturen minder eergericht, al zijn er ook binnen die culturen regionale verschillen, zoals je ook in de volgende studie ziet.

In een onderzoek namen Cohen en collega's (1996) mannelijke deelnemers uit de noordelijke (niet-eerculturen) en zuidelijke Staten (eerculturen) van Amerika op de proef. Deelnemers werden gevraagd in een lokaal een aantal vragenlijsten in te vullen. Vervolgens werd hen gevraagd om de vragenlijsten naar een andere kamer te brengen. De gang waarin de deelnemer moest lopen was erg nauw. Hier konden twee personen elkaar moeilijk passeren. Een deel van het experiment was dat op het moment dat een deelnemer door de gang liep, een grote, brede mannelijke student uit de tegenovergestelde richting kwam aangelopen, tegen de deelnemer aanstootte, 'asshole' zei en dan verder liep. Eenmaal aangekomen in de andere kamer vulden de deelnemers weer vragenlijsten in en werden cortisol- en testosteronniveaus gemeten.

De resultaten lieten zien dat, vergeleken met de noordelijke deelnemers, de zuidelijke deelnemers na de confrontatie a) vaker aangaven beledigd te zijn, b) fysiologisch meer agressiebereidheid toonden, zoals bleek uit hogere testosteronniveaus, c) vaker aangaven bereid te zijn om agressief te reageren en d) meer gestresseerd waren, zoals bleek uit hogere cortisolspiegels. Opvallend is dat wanneer er geen belediging plaatsvond (controleconditie), er geen verschillen waren tussen de noordelijke en zuidelijke deelnemers. Dat klassieke onderzoek liet zien hoe mensen fysiek en psychologisch reageren op een eerbedreigende situatie (in dit geval een belediging) en dat die reacties afhankelijk zijn van de mate waarin mensen belang hechten aan eerwaarden.

In situaties waarin iemands eer *niet* bedreigd wordt, motiveren eerwaarden juist tot moreel en sociaal gedrag. Zo vonden Harinck en collega's (2013) dat in hypothetische conflict-situaties waarbij er geen sprake was van eerbedreigingen, Hindoestaanse-Nederlanders (eergroep) vaker aangaven op een constructieve manier te reageren dan de Nederlanders zonder een migratieachtergrond. Dat sluit aan bij ander onderzoek dat laat zien dat in niet-beledigende conflictsituaties, eerwaarden samenhangen met een verminderende intentie om voor het eigen belang te vechten (Beersma et al., 2003). Experimenteel onderzoek bevestigt dat eerwaarden activeren ervoor zorgt dat mensen minder dominant willen zijn in conflicten en zich meer naar de ander zouden willen schikken (Shafa et al., 2015). De resultaten van de bovenstaande onderzoeken zijn waarschijnlijk te verklaren door het integriteitsdomein van eer, waarin de nadruk ligt op moreel, eerlijk en loyaal handelen. Het is niet voor niets dat typische eerculturen als gastvrij en beleefd worden beschreven. Sociaal

gedrag voorkomt namelijk dat conflictsituaties uit de hand lopen en mensen in een positie komen waarin ze zichzelf of hun familie moeten verdedigen (Shafa et al., 2015). Kortom, hoewel er in onderzoek, maar ook in de maatschappij, veelal naar de negatieve kant van eerwaarden wordt gekeken, is er een positieve kant aan eerwaarden die in de meeste situaties op de voorgrond staat.

5. HET BELANG VAN CULTURELE WAARDEN IN DE PRAKTIJK

We hebben in dit hoofdstuk vooral de theoretische kant van culturele waarden besproken. Maar wat kunnen we praktisch gezien met die kennis? Wat kunnen we bijvoorbeeld met de kennis dat vele culturele waarden universeel zijn? En wat kunnen we met onderzoeken die laten zien dat culturele groepen verschillen in de mate waarin belang wordt gehecht aan die universele waarden?

Wat ons betreft is die kennis nuttig omdat culturele groepsverschillen in waardeoriëntaties een verklaring *kunnen* zijn voor verschillen in gevoelens, denken en handelen. Maar het is goed om te beseffen dat als culturele groepen gemiddeld van elkaar verschillen in waardeoriëntaties, dit zich niet direct vertaalt naar individuen uit die culturen. Op individueel niveau is er namelijk zoveel variatie in wat mensen belangrijk vinden, dat je er niet van uit kan gaan dat ieder individu uit een bepaalde cultuur hetzelfde waardenpatroon heeft. Binnen een culturele groep kunnen mensen verschillen in hun waardeoriëntaties, bijvoorbeeld door verschillen in persoonlijkheid, opvoeding, of wat hun naasten belangrijk vinden. Bovendien hebben we ook laten zien dat waar mensen belang aan hechten, afhankelijk is van de situatie waarin ze zich bevinden.

Als je met mensen met diverse culturele achtergronden werkt, is misschien de grootste valkuil wel dat je mensen in culturele hokjes plaatst en stereotiepe verwachtingen over hun waardenpatronen hebt. Door het benadrukken van de universaliteit en het dynamische karakter van culturele waarden, hopen we dat je een genuanceerd beeld hebt gekregen over culturele waarden van culturele groepen. Vraag als professional daarom altijd naar wat iemand belangrijk vindt, in plaats van het te veronderstellen. Daarnaast neem je als professional natuurlijk ook jouw eigen waardenpatronen mee in je werk. Die kun je namelijk niet uitschakelen en dat is ook niet nodig. Wel is reflectie en bewustwording van hoe jouw waardenpatronen jouw eigen gevoelens, gedachten, en handelen beïnvloeden zeer waardevol. In deel 3 wordt daar verdere aandacht aan besteed.

Oefen en verdiep je kennis over dit hoofdstuk op het online leerplatform SOFIA.

7

Het zelf

Liesbeth Mann, Bertjan Doosje
& Velichko Fetvadjev

INHOUD

1.	Wat is het zelf en wat is de functie van het zelf?	104
2.	Uniek of deel van de groep: onafhankelijke en interafhankelijke zelfconstructies	106
2.1.	Zelfconstructie, emotie en cognitie	108
2.2.	Kritiek op het onderscheid onafhankelijk-interafhankelijk	108
3.	Crossculturele verschillen in zelfvertrouwen	110
4.	Persoonlijkheid: de 'Big Five' in crosscultureel perspectief	111
5.	Conclusie	113

Na de studie van dit hoofdstuk ben je in staat om:

- een korte beschrijving te geven van wat het zelf inhoudt (namelijk de onderdelen van het zelf en de doelen van het zelf).
- de verschillen te benoemen tussen een onafhankelijke zelfconstructie en een interafhankelijke zelfconstructie.
- kritiekpunten te beschrijven op het onderscheid dat wordt gemaakt tussen onafhankelijke en interafhankelijke zelfconstructies.
- uit te leggen hoe een 20-stellingentest werkt en waar die voor dient.
- uit te leggen hoe zelfvertrouwen verschilt tussen culturen.
- de rol van cultuur bij de *Big Five*-persoonlijkheidskenmerken te beschrijven.
- verbanden te leggen tussen begrippen uit dit hoofdstuk en de andere hoofdstukken in dit handboek.
- verbanden te leggen tussen begrippen uit dit hoofdstuk en de actualiteit.
- de leerstof over het zelf in crosscultureel perspectief te illustreren met (eigen) voorbeelden.
- de leerstof over het zelf in crosscultureel perspectief toe te passen op een nieuwe casus.

Een paar weken na de voor Neomy teleurstellende beslissing door de directie herpakt ze zich. Blijkbaar was ze gewoon nog niet goed genoeg voor die uitdagende functie– dat is haar inschatting. Neomy heeft de beslissing daarom niet aangevochten zoals Stefan haar aanraadde. Stefan vroeg haar of ze eigenlijk nog wel bij dat IT-bedrijf wil blijven werken. Hij zou er zelf geen zin meer in hebben. Maar Neomy ziet dat juist als een kans om zichzelf te verbeteren. In de maanden die volgen, werkt Neomy nóg harder en doet ze nog beter haar best. Ze volgt ook een cursus assertiviteit en overtuigend presenteren. Wie weet zal ze nu, als er weer een nieuwe functie beschikbaar komt, wél worden aangenomen.

Neomy en Stefan reageren duidelijk anders op de beslissing dat niet Neomy maar Hendrik is aangenomen voor de nieuwe functie. Dat heeft te maken met een verschil in waar ze de oorzaak van de beslissing leggen en met hun motivatie na een gevoel van falen. Stefan ziet de beslissing als een fout van de directie die moet worden hersteld. Hij zou gedemotiveerd geraken om nog verder zijn best te doen bij dat bedrijf. Maar Neomy ziet de beslissing meer als een resultaat van haar eigen falen. Zij is juist gemotiveerd zichzelf te verbeteren, zodat ze de volgende keer wél wordt aangenomen. Zoals we in dit hoofdstuk zullen zien, is het mogelijk dat die verschillen mede gebaseerd zijn op het zelfbeeld van Neomy en Stefan en hoe dat is gevormd en gekleurd door hun culturele achtergrond.

Wat is eigenlijk *het zelf*? Waar hebben we het over als we spreken over onszelf, ons zelfbeeld, ons zelfvertrouwen, zelfregulatie of zelfkennis? In dit hoofdstuk zullen we zien dat hoe we onszelf waarnemen en hoe we denken over het zelf niet universeel is. Mensen met verschillende culturele achtergronden kunnen het idee van het zelf op verschillende manieren invullen. De manier waarop dat gebeurt heeft belangrijke gevolgen voor de manier waarop mensen denken, emoties ervaren en zich gedragen.

In dit hoofdstuk gaan we dieper in op het zelf in een crosscultureel perspectief. Allereerst geven we een korte introductie van (sociaal) psychologisch onderzoek naar het zelf en een aantal aspecten die centraal staan in de studie naar het zelf. Vervolgens besteden we aandacht aan **zelfconstructies** (*self-construals*) en hoe die kunnen verschillen tussen mensen uit verschillende culturen. We bespreken ook belangrijke kritiekpunten op het onderscheid in verschillende zelfconstructies op basis van cultuur. Daarna besteden we aandacht aan een gerelateerd concept, namelijk **zelfvertrouwen** (*self-esteem*) en hoe de invulling daarvan kan samenhangen met culturele aspecten. Vervolgens bespreken we een aan het zelf gerelateerd concept, namelijk persoonlijkheid. We beschrijven belangrijke bevindingen op het gebied van de *Big Five*-persoonlijkheidskenmerken in verschillende culturen. We sluiten het hoofdstuk af met een conclusie waarin we ook de praktische, meer toegepaste aspecten van onderzoek naar het zelf beschrijven.

1. WAT IS HET ZELF EN WAT IS DE FUNCTIE VAN HET ZELF?

Ieder mens heeft een zelf. Maar wat is nu precies dat zelf? En wat is de functie van het zelf? Wie we zijn, wat we over onszelf weten, wat we van onszelf vinden, onze persoonlijkheid en interesses en ook onze sociale identiteiten, gevormd door de relaties met anderen en de groepen waar we bij horen, vallen allemaal onder het begrip zelf.

In het westen was William James (1842-1910) een van de eerste psychologen die het zelf onderzocht. Hij maakte onderscheid tussen twee vormen van zelf, namelijk het **ik-zelf** (*I-self*) en het **mij-zelf** (*me-self*). Het *ik*-zelf is een gecompliceerd filosofisch begrip en heel lastig te onderzoeken omdat niet zo duidelijk is of en hoe je dat zou kunnen meten. Soms wordt naar dat type zelf ook wel verwezen als de *ziel* van een persoon. Het andere zelf, het *mij*-zelf, beschreef James als het geheel van zelfkennis, zelfregulatie, zelfwaardering, enz. (Harter, 2012). Het is dat mij-zelf dat, vanwege zijn meer concrete aard, het meest onderzocht wordt in de sociale psychologie en dat ook centraal staat in crosscultureel onderzoek naar het zelf en daarmee tevens in dit hoofdstuk. Oftewel, alle aspecten van het zelf die we hierna beschrijven vallen onder het mij-zelf.

Kenmerkend aan dat mij-zelf is een vorm van zelfkennis. Er zijn twee typen zelfkennis, namelijk declaratieve en procedurele zelfkennis. **Declaratieve zelfkennis** omvat datgene dat we bewust weten over het zelf en dat we kunnen beschrijven, zoals het beeld dat we van onszelf hebben, wie we zijn en waar we voor staan (**zelf-schema's**) en de evaluatie van onszelf, oftewel ons zelfvertrouwen. **Procedurele zelfkennis** is meer impliciete, soms onbewuste kennis over het zelf. We hebben die kennis doordat we bepaalde dingen altijd op een bepaalde manier doen, maar we denken er niet zo bewust over na. Daarbij kun je bijvoorbeeld denken aan relaties met anderen. We reageren op anderen veelal op een bepaalde manier omdat we dat zo aangeleerd hebben in onze jeugd. We komen bijvoorbeeld altijd weer in dezelfde soort conflicten terecht en zoeken dezelfde soort steun op in moeilijke tijden. Dat alles veelal zonder dat we ons daar heel bewust van zijn (Funder, 2019).

Op SOFIA vind je een link naar een interview in *The Psychology podcast*. Mark Leary, een psycholoog die bekend is op het gebied van het zelf, geeft een mooi inzicht in wat volgens hem het zelf inhoudt. In die podcast wordt ook ingegaan op de 'Sociometer theory' van Mark Leary (zie: Leary, Tambor, Terdal, & Downs, 1995) die inhoudt dat het zelfvertrouwen van mensen sterk bepaald wordt door hun sociale relaties en de acceptatie versus afwijzing door anderen in hun omgeving. Daarnaast wordt er dieper ingegaan op verschillende typen narcisme.

Waarom hebben mensen eigenlijk een zelf? Er zijn verschillende doelen of functies van het zelf. Allereerst stelt **zelfregulatie**, het vermogen om een gedachte, gevoel of handeling te controleren of aan te passen (Karoly, 1993), ons in staat om ons te richten op langetermijndoelen en directe impulsen te bedwingen of te negeren. Ook is informatieverwerking een belangrijk doel van het zelf. Omdat we een idee hebben over onszelf, wie we zijn en wat we willen, kunnen we beter omgaan met het categoriseren en verwerken van informatie die relevant is voor het zelf en kunnen we negeren wat irrelevant is. Verder helpt het idee en gevoel van een zelf ook om ons te verplaatsen in anderen, het stimuleert dus het nemen van het perspectief van een ander en het meevoelen met de ander (empathie). Tot slot zorgt het idee van een zelf voor een gevoel van identiteit. De sociale identiteiten die deel van ons zelf zijn, maken dat we bij bepaalde groepen horen, zoals vrouwen, studenten, Belgen of Nederlanders (Funder, 2019).

Decennialang werd onze kennis over het zelf gedomineerd door ideeën van filosofen en later psychologen uit het westen, vooral uit Europa en de Verenigde Staten. Maar crosscultureel onderzoek (e.g., Markus & Kitayama, 1991) liet zien dat er verschillende ideeën over het zelf bestaan in verschillende culturen. De volgende onderdelen in dit hoofdstuk werpen een crossculturele blik op verschillende thema's die relevant zijn voor het zelf: zelfconstructies, zelfvertrouwen en persoonlijkheid.

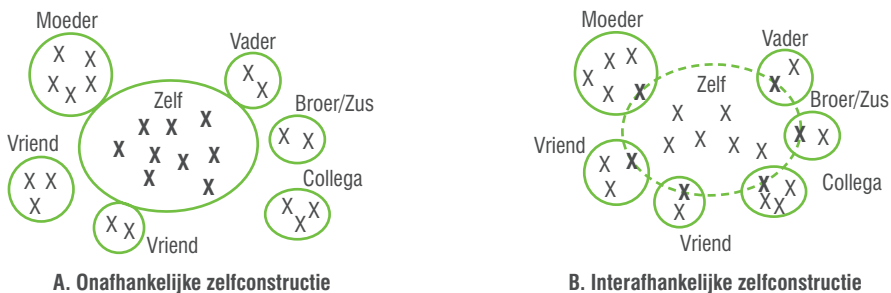
2. UNIEK OF DEEL VAN DE GROEP: ONAFHANKELIJKE EN INTERAFHANKELIJKE ZELFCONSTRUCTIES

Wie ben jij?

Voordat we de theorie over zelfconstructies beschrijven, vragen we je een kleine oefening te doen. De **20-stellingentest** (*Twenty Statements Test*, TST), ontwikkeld door Kuhn en McPartland (1954), is een instrument om het zelfconcept (ook wel de zelfconstructie) van mensen te meten. Deelnemers worden gevraagd om twintig keer antwoord te geven op de stelling: 'Ik ben. ...'. We vragen je nu om een blaadje papier te nemen en die oefening ook voor jezelf te doen; schrijf twintig aanvullingen op de zin 'ik ben'.

Hoe je kijkt naar het zelf wordt ook wel een **zelfconcept** of **zelfconstructie**² genoemd: de manier waarop iemand zichzelf ziet in relatie tot anderen, en daarmee dus ook hoe iemand zichzelf onderscheidt van die anderen (Markus & Kitayama, 1991; Singelis, 1994).

Mensen uit verschillende culturen kunnen anders kijken naar het zelf. Markus en Kitayama (1991) onderscheiden een **onafhankelijke zelfconstructie** (*independent self-construal*) en een **interafhankelijke zelfconstructie** (*interdependent self-construal*). Figuur 7.1. stelt beide zelfconstructies grafisch voor.

FIGUUR 7.1 Conceptuele voorstellingen van het zelf.

Hoe verschillen die zelfconstructies van elkaar? Bij een onafhankelijke zelfconstructie wordt de nadruk gelegd op het unieke individu. Het gaat erom dat het individu zich onderscheidt van anderen, eigen keuzes maakt, creatief en origineel is en een eigen, onafhankelijk levenspad uitstippelt, ongeacht wat de mensen om de persoon heen daarvan vinden. Het individu volgt de eigen, persoonlijke keuzes en ervaart graag veel persoonlijke controle over het leven. Het wordt in culturen waar een meer onafhankelijke zelfconstructie wordt nagestreefd, dus veelal als positief gezien om 'anders' te zijn dan anderen. "Durf op te val-

² De termen 'zelfconcept' en 'zelfconstructie' verwijzen naar hetzelfde. Vanaf nu gebruiken we in dit hoofdstuk de term 'zelfconstructie' om verwarring te voorkomen.

len”, “durf je te onderscheiden” zijn uitspraken die in dergelijke samenlevingen dikwijls gehoord worden, ook in uitdrukkingen en reclames voor producten, denk aan de Apple slogan “Think different”. Het zelf wordt in die culturen ook gezien als een stabiele entiteit die min of meer hetzelfde blijft in verschillende situaties, en dus niet erg afhankelijk is van de context.

Een interafhankelijke zelfconstructie is veel meer gericht op de relatie met de groep en op het bewaren van de harmonie in de groep. Het zelf wordt in die culturen meer beschouwd als onderdeel van een groter geheel, de gemeenschap. Daarom is een persoon met een meer interafhankelijke zelfconstructie meer geneigd zich aan te passen aan de doelen en waarden van de groep. Daaruit volgt ook dat het interafhankelijke zelf meer contextgebonden is dan een onafhankelijk zelf: het hangt veel meer af van de situatie en de sociale relaties hoe iemand is, denkt, zich voelt en zich gedraagt. Personen met een interafhankelijke zelfconstructie zullen dus veel meer redeneren vanuit de groep, ze vragen zich niet zozeer af wat ze als apart individu precies willen maar wat ze als deel van een groter geheel willen. Zo'n individu zal zich minder willen onderscheiden en opvallen maar juist meer in de groep willen opgaan. Ook bedrijven en merken zetten zichzelf graag op die manier in de markt en zeggen dan bijvoorbeeld: ‘zeven van de tien mensen gebruiken dit product’ (Kim & Markus, 1999, p. 793). Mensen met een meer interafhankelijke zelfconstructie beschrijven zichzelf vaker in relationele termen, en vaak meer concreet en contextspecifiek. Mensen met een onafhankelijke zelfconstructie beschrijven zichzelf meer in abstracte, algemene en individuele termen, die minder bepaald worden door de context (Markus & Kitayama 1991).

In hoofdstuk 4 is al aandacht besteed aan de dimensie individualisme-collectivisme (Hofstede, 1980). Een onafhankelijke en een interafhankelijke zelfconstructie zijn nauw aan die dimensie verbonden. Mensen uit een meer individualistische cultuur (zoals Stefan uit de beschreven casus) hebben over het algemeen een meer onafhankelijke zelfconstructie, mensen uit een meer collectivistische cultuur (zoals Neomy) hebben vaak een meer interafhankelijke zelfconstructie.

Bekijk nu eens wat voor antwoorden je hebt gegeven op de 20-stellingentest. Heb je jezelf vooral in algemene termen beschreven? Bijvoorbeeld: “Ik ben ambitieus, nieuwsgierig, verlegen of juist extravert”. Dan heb je waarschijnlijk een meer onafhankelijke zelfconstructie. Of heb je jezelf misschien meer als volgt beschreven: “Ik ben een behulpzame zus” of “Ik ben een student aan de Universiteit van Amsterdam.” Dan heb je waarschijnlijk een meer interafhankelijke zelfconstructie.

Hierna zullen we zien dat verschillende zelfconstructies niet alleen tot uiting komen in zelfbeschrijvingen maar ook invloed hebben op emoties en de cognitieve stijl van een persoon.

2.1. Zelfconstructie, emotie en cognitie

Zelfconstructies hangen samen met bepaalde emoties en een bepaalde manier van denken. Iemand met een interafhankelijke zelfconstructie zal bijvoorbeeld minder snel bepaalde emoties uiten die niet in het belang van de groep zijn en de harmonie verstoren, zoals woede. Onder mensen met een interafhankelijke zelfconstructie zal een emotie als schaamte juist meer gevoeld en geuit worden omdat dat de mogelijk aangetaste groepsharmonie kan herstellen. Het uiten van een emotie als woede en trots past meer binnen een cultuur waar een onafhankelijke zelfconstructie wordt nagestreefd omdat die emoties het autonome, onafhankelijke zelf benadrukken (zie ook hoofdstuk 9).

Er zijn ook verschillen in het denken tussen individuen met een onafhankelijke en een interafhankelijke zelfconstructie. Zo blijkt dat mensen met een meer onafhankelijke zelfconstructie vaak een meer **analytische** manier van informatieverwerking hebben, dat wil zeggen dat ze stimuli meer los van de context waarnemen. Mensen met een meer interafhankelijke zelfconstructie verwerken informatie veelal op een meer **holistische** manier, dat wil zeggen dat ze de context betrekken bij de waarneming van stimuli en meer aandacht besteden aan de relatie tussen de stimulus en contextuele factoren (Masuda & Nisbett, 2001; zie ook hoofdstuk 5).

Het onderscheiden van onafhankelijke en interafhankelijke zelfconstructies is dus nuttig, omdat we zien dat die zelfconstructies samenhangen met verschillende emoties, cognities en handelingen. Dat wil zeggen dat we, door dat onderscheid te maken, de verschillen in emoties, cognities en gedrag beter kunnen verklaren en voorspellen. We moeten echter wel oppassen dat het onderscheid tussen onafhankelijk en interafhankelijk niet té scherp gesteld wordt en dat we oog houden voor nuance, zoals we in de volgende paragraaf bespreken.

2.2. Kritiek op het onderscheid onafhankelijk-interafhankelijk

Op het onderscheid tussen onafhankelijke en interafhankelijke zelfconstructies is ook kritiek geleverd. Dat onderscheid is namelijk te zwart-wit, net zoals het onderscheid tussen individualisme en collectivisme te zwart-wit is (zie hoofdstuk 4). Niet alle mensen die in een land wonen dat als individualistisch gekenmerkt wordt zijn ook sterk individualistisch, en niet alle mensen die in een typisch collectivistisch land wonen zijn heel collectivistisch. Binnen een land zijn er sterke verschillen tussen subgroepen en tussen individuen. Sterker nog, vergelijkingen op dat vlak tonen niet altijd de verwachte gemiddelde verschillen, dat de zelfconstructies van westerse populaties meer onafhankelijk en die van niet-westerse populaties meer interafhankelijk zouden zijn (Levine et al., 2003; Matsumoto, 1999; Oyserman, Coon, & Kimmelmeier, 2002). Zo vonden Oyserman en collega's (2002) bijvoorbeeld dat Europese Amerikanen niet méér individualistisch waren dan Amerikanen met een Afrikaanse achtergrond of Latinos, en dat ze niet minder collectivistisch waren dan Japanners of Koreanen (zie ook Harter, 2012; Poortinga, 2021).

Een meer genuanceerde kijk op culturele verschillen in zelfconstructies werd verschaft door Vignoles en collega's (2016), die onderzochten welke zelfconstructies er bestaan in

verschillende delen van de wereld. Zij startten hun onderzoek met een exploratieve analyse en de ontwikkeling van een nieuw model voor zelfconstructies op basis van data uit zestien landen uit verschillende werelddelen. Dat model kon vervolgens worden bevestigd met nieuwe data uit 33 landen uit de hele wereld. In dat onderzoek hebben de auteurs psychometrische en methodologische problemen van crosscultureel onderzoek (zie hoofdstukken 2 en 3) nauwkeurig geadresseerd. In plaats van een simpel contrast tussen onafhankelijke en interafhankelijke zelfconstructies vonden de onderzoekers zeven verschillende dimensies, samengevat in tabel 7.1.

TABEL 7.1 Samenvatting van de zeven dimensies van zelfconstructies (Vignoles et al., 2016)

Dimensie (Engelse labels)	Samenvatting van de inhoud
<i>Difference vs. Similarity</i>	In hoeverre men het goed vindt om uniek en anders te zijn dan andere mensen vs. op anderen te lijken.
<i>Self-containment vs. Connection to Others</i>	In hoeverre men op zichzelf is vs. zich verbonden voelt met anderen.
<i>Self-direction vs. Receptiveness to Influence</i>	De voorkeur om eigen beslissingen te nemen vs. open te staan om door anderen beïnvloed te worden.
<i>Self-reliance vs. Dependence on Others</i>	De voorkeur om onafhankelijk en niet op anderen aangewezen te zijn vs. wel van anderen afhankelijk te zijn.
<i>Consistency vs. Variability</i>	In hoeverre men gelooft dat men zich consistent gedraagt in verschillende situaties vs. dat men het eigen gedrag aan de situatie en de anderen eromheen aanpast.
<i>Self-expression vs. Harmony</i>	De voorkeur om direct en uitgesproken te communiceren vs. het bewaren van de harmonie in een groep, ook ten koste van het uiten van de eigen gevoelens.
<i>Self-interest vs. Commitment to Others</i>	Het waarderen van het eigen succes vs. het waarderen van de relaties met belangrijke mensen om je heen en hun welzijn.

Enkele interessante bevindingen kwamen naar voren uit de culturele vergelijkingen onder de 33 landen, die in zes wereldregio's waren gegroepeerd (Vignoles et al., 2016). Ten eerste scoorden de deelnemers in de westerse steekproeven niet consistent het hoogst op het 'onafhankelijke' einde van die dimensies, zoals men zou verwachten vanuit het perspectief van het simpele onafhankelijk-interafhankelijk contrast. Westerse deelnemers scoorden wel hoger dan gemiddeld op de dimensies 'Difference', 'Self-direction' en 'Self-expression', maar ze scoorden ook hoger dan gemiddeld op 'Commitment to Others' en hadden een gemiddelde score op de andere drie dimensies. Ten tweede waren er verschillen tussen niet-westerse regio's. Zo scoorden de deelnemers in steekproeven uit het Midden-Oosten bijvoorbeeld lager dan gemiddeld op 'Self-containment' en hoger dan gemiddeld op 'Self-reliance', terwijl dat andersom was bij de deelnemers uit de Afrikaanse steekproeven. Samenvattend kunnen we vaststellen dat culturele verschillen in zelfconstructies veel complexer zijn dan we kunnen uitdrukken in termen van een onafhankelijk en interafhankelijk zelf.

3. CROSSCULTURELE VERSCHILLEN IN ZELFVERTROUWEN

We gaven al eerder aan dat het beeld dat we van onszelf hebben en ook het daaraan gekoppelde zelfvertrouwen of de (expliciete) evaluatie van ons zelf een belangrijk onderdeel is van onze bewuste kennis en ideeën over het zelf (declaratieve zelf). Zelfvertrouwen speelt ook een belangrijke rol in het dagelijkse functioneren van mensen en vooral ook in hun relaties met anderen (Leary et al., 1995). Er zijn aanwijzingen voor culturele verschillen met betrekking tot de invulling van het zelfvertrouwen en de mate waarin we onszelf waarderen. Zo rapporteren mensen met een meer onafhankelijke zelfconstructie vaak een gemiddeld hoger zelfvertrouwen dan mensen met een interafhankelijke zelfconstructie (Harter, 2012). Dat heeft mogelijk te maken met hoe er in verschillende culturen naar een hoog versus laag zelfvertrouwen wordt gekeken. In meer individualistische landen, wordt een positief zelfbeeld over het algemeen als iets goeds beschouwd. Mensen streven daar dus over het algemeen naar een hoog zelfvertrouwen. In landen die als meer collectivistisch beschouwd worden, is een hoog zelfbeeld veelal minder belangrijk. In die landen kan een hoog zelfvertrouwen zelfs als ongewenst worden gezien omdat het een bedreiging vormt voor de harmonie in de groep.

Er gebeuren uiteraard soms dingen in het leven die ervoor kunnen zorgen dat het zelfvertrouwen daalt. Afwijzing door anderen is bijvoorbeeld een sterke bedreiging voor het zelfbeeld. Ook afwijzing op professioneel gebied (zoals Neomy ervaart doordat ze de functie waarop ze heeft gesolliciteerd niet krijgt) kan zorgen voor een deuk in het zelfvertrouwen. Hoe om te gaan met zulke bedreigingen van het zelfvertrouwen? Voor iemand die uit een cultuur komt waar mensen een hoog zelfvertrouwen nastreven, zijn strategieën om met een zelfbeeldbedreiging om te gaan vaak anders dan voor iemand die uit een cultuur komt waar een hoog zelfvertrouwen minder belangrijk is. Personen met een meer onafhankelijke zelfconstructie gebruiken over het algemeen vaker strategieën van **zelfversterking** (*self-enhancement*). Dat wil zeggen dat zij zichzelf vaker proberen positief te onderscheiden van anderen en de nadruk leggen op positieve aspecten van het zelf, terwijl ze negatieve aspecten van het zelf meer proberen te verdoezelen (Heine, 2003). Personen met een meer interafhankelijke zelfconstructie gebruiken daarentegen vaker strategieën van **zelfwegcijfering** (*self-effacing*). Ze zijn meer bescheiden over zichzelf en hun vaardigheden, ze kijken kritischer naar zichzelf en zijn meer gericht op hoe ze zichzelf verder kunnen verbeteren. Ze zien een bedreiging van het zelfbeeld dus eerder als een mogelijkheid tot groei.

Die verschillen in wat gezien wordt als een ideaal zelfbeeld in de cultuur en de verschillende strategieën die gebruikt worden bij bedreiging ervan, kunnen ook leiden tot verschillen in motivatie na falen en na succes. Uit onderzoek van Heine en collega's (2001) bleek dat mensen met een interafhankelijke zelfconstructie na falen op een taak meer geneigd zijn om door te gaan met die taak dan als ze het juist goed doen op de taak, omdat zij zichzelf graag willen verbeteren. Mogelijk voelen ze zich minder bedreigd door het falen dan mensen met een onafhankelijke zelfconstructie omdat ze hun zelfvertrouwen minder baseren op persoonlijke prestaties. Er zijn echter ook voorbeelden van collectivistische culturen (e.g., Japan) waar het persoonlijk falen om een ideaal of om een plicht na te leven juist een ernstige bedreiging voor het zelfbeeld kan vormen. Wellicht hangt een gevoel van bedreiging na falen dus ook af van de precieze context waarin gefaald is. Niettemin lijken mensen met

een onafhankelijke zelfconstructie juist vaker gedemotiveerd te geraken na falen of kritiek. Ze zullen daarom juist langer doorgaan met een taak als ze positieve feedback krijgen of het gevoel hebben te slagen dan wanneer ze de taak niet zo goed uitvoeren (Heine et al., 2001). Dat verklaart mogelijk ook het verschil tussen Neomy en Stefan. Uiteraard vindt Neomy het niet leuk dat ze de job niet heeft gekregen, maar ze ziet het meer als een kans om zichzelf te verbeteren. Stefan zou eerder gedemotiveerd raken en misschien op zoek gaan naar een job bij een ander bedrijf. Ook lijkt Stefan de beslissing om niet aangenomen te worden eerder extern te verklaren (een fout van de directie), terwijl Neomy het meer intern verklaart (een tekort bij haarzelf).

We willen echter een belangrijke kanttekening plaatsen. Er is namelijk ook onderzoek dat wijst op een meer universele neiging van mensen om positief over zichzelf te denken (Becker et al., 2014; Sedikides, Gaertner, & Toguchi, 2003). Dat onderzoek laat zien dat mensen uit verschillende culturen op verschillende dimensies proberen een positief zelfbeeld te verkrijgen. Meer specifiek zijn mensen met een meer onafhankelijke zelfconstructie geneigd om positief over zichzelf te denken in termen van individuele eigenschappen (zoals vrij, onafhankelijk en origineel). Mensen met een meer interafhankelijke zelfconstructie zijn ook geneigd positief over zichzelf te denken, maar dan in meer collectivistische termen (zoals loyaal, respectvol en zelfopofferend). Deze onderzoekers concluderen dan ook dat het motief van zelfversterking universeel is.

4. **PERSOONLIJKHEID: DE 'BIG FIVE' IN CROSSCULTUREEL PERSPECTIEF**

Een onderwerp dat gerelateerd is aan het zelfen dat veel aandacht heeft genoten in crosscultureel onderzoek is persoonlijkheid. Onder persoonlijkheid verstaan we de neigingen van personen tot bepaalde gedragingen, gevoelens en gedachten die relatief consistent zijn in verschillende situaties. Persoonlijkheidstests worden vaak bij personeelsselecties gebruikt, zoals dat ook bij Neomy gebeurde. Dat roept de vraag op: hoe geschikt zijn persoonlijkheidstests gemaakt in een bepaalde cultuur eigenlijk voor individuen uit een andere cultuur? Om dat te kunnen beoordelen moeten we eerst bekijken of we dezelfde dimensies van persoonlijkheid in verschillende culturen kunnen terugvinden. Onderzoek over de bekende *Big Five*-persoonlijkheidsfactoren (extraversie, vriendelijkheid, gewetensvolheid, neuroticisme en openheid voor ervaringen) toont aan dat die factoren in grote lijnen terug te vinden zijn over de hele wereld (McCrae et al., 2005). Er bestaan ook alternatieve modellen waarvoor steun is gevonden in crosscultureel onderzoek, zoals de HEXACO, een model dat lijkt op de *Big Five* maar ook een zesde factor bevat, namelijk integriteit (Thielman et al., 2020). Onderzoek dat vanuit een lokaal perspectief wordt uitgevoerd in niet-westerse landen zoals China (Cheung et al., 2011, 2013) en Zuid-Afrika (Fetvadjev et al., 2015) heeft ook andere factoren gevonden, die veelal te maken hebben met de sociaal-relatieve oriëntatie van individuen. Bij dergelijk onderzoek ontwikkelt men meetinstrumenten op basis van de impliciete concepten van persoonlijkheid (dat wil zeggen: wat mensen geloven over de persoonlijkheidskenmerken die belangrijk zijn) en de manieren waarop mensen zichzelf en anderen beschrijven.

Er is dus in grote lijnen een redelijke overeenkomst tussen verschillende culturen in persoonlijkheidsdimensies, alhoewel er in sommige gevallen enigszins verschillende modellen van persoonlijkheid worden gevonden (Fetvadjiev & Van de Vijver, 2017). Je zou dus een algemene persoonlijkheidstest als basis kunnen gebruiken in verschillende culturele contexten mits je je bewust bent van mogelijke specifieke aspecten in die cultuur en daarmee rekening houdt bij de interpretatie van de resultaten. Om testcores van mensen uit verschillende culturen te kunnen vergelijken, moet echter aan strikte eisen voor equivalentie worden voldaan, en dat is doorgaans niet het geval (Church et al., 2011; Fetvadjiev & Van de Vijver, 2015, 2017; zie hoofdstuk 3).

Aan de meting van persoonlijkheid voor toegepaste doeleinden, zoals personeelsselectie, ligt de veronderstelling ten grondslag dat persoonlijkheid in alle culturen een belangrijke rol speelt bij het voorspellen van gedrag. Maar we hebben gezien dat mensen met een interafhankelijke zelfconstructie hun gedrag over het algemeen meer aanpassen aan hun omgeving. Betekent dat dat persoonlijkheid en gedrag minder sterk aan elkaar zijn verbonden in meer collectivistische culturen, waar mensen vaker een interafhankelijke zelfconstructie hebben? Mensen uit collectivistische culturen lijken inderdaad meer dan mensen uit individualistische culturen te geloven dat persoonlijkheidskenmerken en gedrag per situatie variëren. Dat crossculturele verschil kan echter niet door zelfconstructies worden verklaard, oftewel: de mate waarin mensen onafhankelijke of interafhankelijke zelfconstructies hebben, is niet systematisch gerelateerd aan de ideeën over de consistentie en de variatie van persoonlijkheid en gedrag (Church et al., 2006). Interafhankelijke zelfconstructies zijn dus niet tegenovergesteld aan het geloof in de consistentie en de voorspellende kracht van persoonlijkheid (Church et al., 2006; Church, 2009, 2016).

In tegenstelling tot onderzoek naar de ideeën van mensen over gedrag, is er maar weinig crosscultureel onderzoek gedaan naar de daadwerkelijke voorspellende kracht van persoonlijkheid voor gedrag in verschillende situaties, vooral omdat het moeilijk is om gedrag te meten. In een studie naar persoonlijkheid en gedrag hebben Fetvadjiev en collega's (2018) de persoonlijkheid gemeten van deelnemers uit de meer collectivistische zwarte bevolkingsgroep en de meer individualistische witte groep in Zuid-Afrika. Een deel van de deelnemers vulde drie weken lang dagboeken in, waarbij ze elke dag hun gedragingen opschreven; een andere groep deed mee aan een observatiestudie, waar ze aan twaalf verschillende situaties werden blootgesteld (bv. een onenigheid oplossen). Het geloof in de consistentie van het eigen gedrag verschilde tussen zwarte en witte deelnemers. De zwarte deelnemers zagen, in lijn met de verwachtingen voor collectivistische groepen, hun gedrag als minder consistent. Maar uit de resultaten bleek dat in werkelijkheid de scores op een persoonlijkheidsmeting voor beide groepen een even goede voorspeller van hun gedrag was! Zo'n onderzoek waarbij de relaties tussen persoonlijkheid en geobserveerde gedragingen direct worden gemeten, is relevant om de voorspellende kracht van persoonlijkheid in verschillende culturen te kunnen vergelijken. De relaties tussen persoonlijkheid, situaties en gedrag in verschillende culturen is dus een gebied waar meer onderzoek nodig is.

5. CONCLUSIE

In dit hoofdstuk hebben we aandacht besteed aan het zelf in crosscultureel perspectief. We hebben gezien dat hoe we het zelf invullen mede afhankelijk is van onze culturele achtergrond. Zo beschreven we onafhankelijke en interafhankelijke zelfconstructies, die ook invloed hebben op hoe mensen denken, wat zij voelen en wat zij doen. Zo rapporteren mensen met een onafhankelijke zelfconstructie vaak een hoger zelfvertrouwen dan mensen met een interafhankelijke zelfconstructie. Toch moeten we voorzichtig zijn met generalisaties op basis van cultuur. Ten eerste hebben we gezien dat het onderscheid onafhankelijk-interafhankelijk meer moet worden genuanceerd. Daarnaast zijn er ook aanwijzingen dat een hoog zelfvertrouwen universeel wordt nagestreefd, maar dat het anders ingevuld wordt afhankelijk van de culturele context. Tot slot laat onderzoek naar persoonlijkheid zien dat de *Big Five*-persoonlijkheidsfactoren in verschillende culturen worden gevonden, maar er zijn ook crossculturele verschillen wat betreft persoonlijkheidsstructuren. Persoonlijkheid lijkt in verschillende culturen gedrag even goed te kunnen voorspellen, maar er is meer crosscultureel onderzoek nodig naar de voorspellende kracht van persoonlijkheid.

In de huidige samenleving die alsmaar verder globaliseert is kennis over crossculturele aspecten van het zelf relevanter dan ooit, want het stelt ons in staat om variaties in emoties, denken, motivatie en gedrag beter te kunnen verklaren en voorspellen. Dat is relevant in het onderwijs (bv. verschillende manieren van motiveren en omgaan met falen), de zorg (bv. therapie gericht op het versterken van zelfvertrouwen) en het bedrijfsleven (bv. een manier van samenwerken met respect voor verschillende ideeën of ideaalbeelden over het zelf en het kunnen toepassen van persoonlijkheidstesten in sollicitaties die geschikt zijn voor mensen met verschillende culturele achtergronden). Om die kennis te blijven aanscherpen is het van belang dat onderzoek en onderwijs op dat gebied verder worden uitgebreid. Op die manier kan dieper inzicht worden gegenereerd in de nuances van het zelf in verschillende culturele contexten.

Oefen en verdiep je kennis over dit hoofdstuk op het online leerplatform SOFIA.

De kern

- Het zelf omvat wie we zijn, wat we over onszelf weten, wat we van onszelf vinden, onze persoonlijkheid en interesses, en onze sociale identiteiten die gevormd worden door de relaties met anderen en de groepen waar we bij horen.
- Onderzoek wijst op belangrijke crossculturele verschillen in zelfconstructies, gedefinieerd als de manier waarop iemand zichzelf ziet in relatie tot anderen.
- Een onafhankelijke zelfconstructie verwijst naar een beeld van het zelf als uniek individu. Het gaat erom hoe het individu zich onderscheidt van anderen, eigen keuzes maakt, creatief en origineel is en een eigen, onafhankelijk levenspad uitstippelt.
- Een interafhankelijke zelfconstructie verwijst naar het idee van het zelf als onderdeel van de groep. Het gaat erom de harmonie te bewaren in de groep en je aan te passen aan de doelen en de waarden van de groep.
- Er zijn echter ook belangrijke kritiekpunten op dat onderscheid tussen onafhankelijk en interafhankelijk genoemd. Zo heeft niet iedereen in een individualistische cultuur een meer onafhankelijke zelfconstructie, en niet iedereen in een collectivistische cultuur heeft een meer interafhankelijke zelfconstructie. Daarnaast vonden onderzoekers niet twee maar zeven verschillende dimensies van zelfconstructies.
- Er zijn aanwijzingen dat een hoog zelfvertrouwen voor mensen met een interafhankelijke zelfconstructie minder belangrijk is dan voor mensen met een onafhankelijke zelfconstructie. Echter is er ook onderzoek dat laat zien dat mensen uit verschillende culturen allemaal een hoog zelfvertrouwen nastreven, maar dat ze de basis voor dat zelfvertrouwen verschillend invullen.
- Onderzoek in verschillende culturen laat zien dat de *Big Five*-persoonlijkheidsfactoren grotendeels terug te vinden zijn bij mensen in verschillende culturen over de hele wereld. Er zijn echter ook een aantal verschillen.
- Onderzoek naar de voorspellende kracht van persoonlijkheid op gedrag in verschillende culturen laat zien dat mensen uit meer collectivistische groepen hun gedrag als minder consistent zien dan mensen uit meer individualistische groepen. Uit datzelfde onderzoek blijkt echter dat de scores op een persoonlijkheidsmeting het gedrag van beide groepen even goed voorspelt.

9

Emoties

Kaat Van Acker & Michael Boiger

INHOUD

1.	Wat zijn emoties?	130
2.	Hoe geeft cultuur vorm aan ons emotioneel leven?	132
2.1.	De frequentie en de intensiteit waarmee emoties voorkomen, verschillen tussen culturen	133
2.2.	De aard van de emotionele beleving verschilt tussen culturen	135
2.3.	Emoties veranderen als de culturele context verandert	137
3.	Conclusie	138

Na de studie van dit hoofdstuk ben je onder meer in staat om:

- uit te leggen wat emoties zijn en uit welke componenten ze bestaan, en om dat te illustreren met (eigen) voorbeelden.
- manieren waarop emoties verschillen tussen culturen te benoemen, verklaren en illustreren met (eigen) voorbeelden.
- begrippen als actietendens en emotionele expressie uit te leggen.
- de onderzoeksvraag, methoden en resultaten van de beschreven studies over culturele verschillen in de frequentie en intensiteit van emoties en de aard van de emotionele beleving uit te leggen.
- de onderzoeksvraag, methoden en resultaten van de beschreven studies over hoe emoties veranderen als de culturele context verandert uit te leggen.
- de geziene leerstof over culturele verschillen in emoties toe te passen op gebeurtenissen uit het eigen leven en/of op een nieuwe casus.
- verbanden leggen tussen de inhoud uit dit hoofdstuk en andere hoofdstukken (zoals de hoofdstukken over waarden, zelf, sociale relaties, acculturatie en interculturele hulpverlening) in dit handboek.
- verbanden leggen tussen begrippen uit dit hoofdstuk en de actualiteit.

2. HOE GEEFT CULTUUR VORM AAN ONS EMOTIONEEL LEVEN?

Emoties zijn in bepaalde opzichten universeel en in bepaalde opzichten cultuurspecifiek. Denk aan boosheid, een emotie die we veel als voorbeeld gebruiken in dit hoofdstuk. In de meeste culturen kennen mensen iets wat lijkt op boosheid. Maar de mate waarin boosheid een rol speelt in hun dagelijkse leven verschilt erg. In sommige contexten is boosheid een gekende en gangbare emotie die geregeld wordt ervaren en geuit. In andere culturele contexten komt boosheid maar zelden voor en doen mensen actief hun best om boosheid te vermijden. Als mensen effectief boos worden, verschilt bovendien de precieze betekenis van die boosheid tussen culturen. In sommige culturen betekent boosheid eerder dat de eer van een persoon, zijn gezin of sociale groep is aangetast en moet worden hersteld, terwijl het in andere culturen eerder betekent dat je autonomie of persoonlijke rechten zijn aangetast en dat je assertiviteit moet tonen. Bovendien kan boosheid ook geassocieerd zijn met andere actietendensen (Boiger et al., 2018) en bestaan er verschillen in hoe emoties tot uiting komen in expressies en gewaarwordingen (Barrett, 2017; Jack et al., 2011). Boosheid is dus universeel in sommige opzichten, maar toch heel verschillend in andere.

Om culturele verschillen in emoties te begrijpen, is het goed om te weten dat emoties een sociale functie hebben: Emoties helpen mensen om vorm en richting te geven aan hun sociale relaties. Als je bijvoorbeeld meermaals boos bent op of teleurgesteld in een vriend(in), kan dat worden gezien als een stellingname in die relatie. De beslissing om vervolgens (n) iets te doen met dat gevoel van boosheid zegt iets over hoe je je wilt opstellen in die relatie. Vanuit je boosheid kun je beslissen om je vriend(in) te confronteren door te zeggen wat je dwars zit, of hem/haar/hun laten voelen dat je boos bent door een tijdje wat minder contact te zoeken.

Meerdere onderzoeken hebben gevonden dat verschillende emoties verschillende sociale functies hebben (Keltner & Haidt, 1999; Kitayama et al., 2006). In één studie moesten Amerikaanse en Japanse deelnemers een hele reeks emotiewoorden sorteren (Kitayama et al., 2006). Woorden die op dezelfde stapel werden gelegd, waren volgens de deelnemers inhoudelijk verwant met elkaar. Deelnemers uit beide culturele contexten maakten daarbij niet alleen een onderscheid tussen positieve en negatieve emoties, maar ook tussen emoties die autonomie benadrukken (bv. trots, boosheid) of die verbondenheid benadrukken (bv. vriendschappelijke gevoelens, schaamte). Een belangrijk onderscheid tussen schaamte en boosheid is bijvoorbeeld dat schaamte geen beschuldiging aan het adres van anderen inhoudt en geen beroep doet op hen om hun gedrag te veranderen. Voor wie de sociale relaties wil beschermen, is het beleven en uiten van schaamte dus functioneler dan boosheid (Tiedens et al., 2000). Voor wie de eigen zelfwaarde wil beschermen, is boosheid dan weer functioneler dan schaamte (Kirchner et al., 2017).

Als we op die manier naar emoties kijken, helpt dat ons om culturele verschillen in emoties te begrijpen en te voorspellen. Op basis van vorige hoofdstukken weten we dat mensen verschillend interpreteren in wat het betekent om een goede persoon te zijn (zie hoofdstukken 4 en 7) en om goede relaties met anderen te onderhouden (zie hoofdstuk 8). Nu we weten dat mensen verschillende relaties nastreven in verschillende culturele contexten en dat verschillende emoties verschillende sociale functies hebben, kunnen we ook verwachten

dat emoties op systematische wijze verschillen tussen culturele contexten. Zo kan Stefans boosheid over de gemiste promotie van Neomy worden begrepen door de bril van haar onafhankelijkheid en zelfverwezenlijking die op het spel staan. Neomy's schaamte toont daarentegen dat ze zich focust op de eigen tekortkomingen en dat de relaties met haar collega's en leidinggevenden buiten schot blijven.

In wat volgt bespreken we drie uitingen van culturele verschillen in emoties. Ten eerste bespreken we culturele verschillen in de frequentie en de intensiteit van emoties. Ten tweede gaan we in op verschillen in de emotionele beleving zelf, in het bijzonder verschillen in de interpretatie en de gedragsbereidheid. Tot slot kijken we naar onderzoek dat aantoonde dat als iemand van culturele context verandert, het emotionele leven van die persoon mee beweegt. We zullen daarbij telkens illustreren dat culturele verschillen in emoties mede te voorspellen en te begrijpen zijn vanuit de culturele idealen over relaties.

Het onderzoek dat aan bod komt, vergelijkt emoties tussen culturele groepen. Het is belangrijk om daarbij niet te vergeten dat ook binnen die groepen veel variatie kan bestaan: Niet alle mensen die in een bepaalde cultuur opgroeien, ervaren emoties op dezelfde manier of met dezelfde intensiteit. Denk maar aan hoe mensen in je eigen omgeving verschillen in hoe ze emoties ervaren. Het voorbeeld van Arfan illustreert dat ook treffend. Zijn sterke angstgevoelens kunnen niet zomaar worden begrepen vanuit zijn culturele achtergrond. Zijn persoonlijke levenservaringen zijn daarbij minstens even belangrijk. Ondanks dat het dus heel inzichtelijk kan zijn om je bewust te zijn van en nieuwsgierig te zijn naar de potentiële culturele verschillen in emoties als je iemand ontmoet uit een andere culturele context (Van Acker et al., 2020), is het belangrijk om te beseffen dat je altijd te maken hebt met een specifiek persoon, niet met een vertegenwoordiger van een bepaalde cultuur.

2.1. De frequentie en de intensiteit waarmee emoties voorkomen, verschillen tussen culturen

Eén manier waarop emoties blijken te verschillen tussen culturen, is de frequentie waarmee ze voorkomen: Emoties die in lijn zijn met de culturele idealen en waarden, komen meer voor (Boiger et al., 2013; Kitayama et al., 2006). Gelukkig zijn en genieten van het leven is bijvoorbeeld iets dat wordt beschouwd als een na te streven ideaal in westerse onafhankelijke contexten, denk bijvoorbeeld aan 'the American dream' – het idee dat geluk iets is dat je kunt bereiken door hard werk en inzet. In die contexten heeft het zin om te proberen zoveel mogelijk geluk te creëren en te ervaren in het dagelijkse leven. In veel Oost-Aziatische interafhankelijke contexten daarentegen wordt 'puur' geluk enigszins gewantrouwd. Vanuit een Oost-Aziatisch perspectief zijn het 'goede' en het 'kwade' onlosmakelijk met elkaar verbonden – zoals ying en yang in het Taoïsme (Uchida & Kitayama, 2009). Geluk is dan meer iets dat wordt opgevolgd door minder gelukkige tijden en dus is het gebruikelijk om geluk te benaderen met enig wantrouwen. In lijn daarmee vindt onderzoek dat mensen in de Verenigde Staten relatief meer positieve gevoelens ervaren in hun dagelijkse leven dan mensen in veel Aziatische culturele contexten (Mesquita & Karasawa, 2002).

10

Psychische gezondheid

Jeroen Knipscheer, Winny Ang,
Haza Rahim & Rolf Kleber

INHOUD

1.	In hoeverre is psychische gezondheid cultureel bepaald?	143
1.1.	Uiting van psychische gezondheidsproblemen: somatiseren versus psychologiseren	144
1.2.	Ziekteverklaringsmodellen	145
2.	Cultuursensitieve benadering bij psychische gezondheidsproblemen	146
2.1.	Validiteit van classificatie en diagnostiek	146
2.2.	In gesprek met een cliënt: het Culturele Formulering Interview	147
3.	Mentale gezondheidsrisico's bij mensen met een migratieachtergrond	148
4.	Conclusie	151

Na de studie van dit hoofdstuk ben je onder meer in staat om:

- begrippen als cultuurgebonden stoornis, somatiseren en psychologiseren, 'ziekte-narratief', *category fallacy*, culturele stressoren, cultureel identiteitsconflict, en pre-, peri- en postmigratiestressfactoren en veerkracht te omschrijven.
- uit te leggen welke kijk het absolutisme, relativisme en de contextuele benadering hebben op de rol van cultuur in psychische gezondheidsproblemen.
- mogelijke oorzaken van somatisering en psychologisering in verschillende culturen en bij vluchtelingen op te noemen.
- uit te leggen waarom ziekteverklaringsmodellen een rol spelen in het begrijpen van psychische klachten, te beschrijven wat het Culturele Formulering Interview inhoudt en het belang van een cultuursensitieve benadering weer te geven.
- uit te leggen welke factoren vluchtelingen en mensen met een migratieachtergrond kwetsbaar maken voor psychische gezondheidsproblemen en welke factoren beschermend kunnen werken.
- verbanden leggen tussen begrippen uit dit hoofdstuk en andere hoofdstukken in dit handboek.
- de geziene leerstof over psychische klachten bij diverse culturele groepen toe te passen op een nieuwe casus.

De cultuur waarin wij leven doordrenkt ons denken, ons voelen en ons handelen, of we dat nu beseffen of niet. Dat geldt zeker ook voor onze psychische gezondheid. Onze cultuur bepaalt mede wat wij als normaal of abnormaal ervaren en of wij een bepaald gevoel, denkbeeld of gedrag als gezond of als ongezond aanduiden. Zo kan bijvoorbeeld de overtuiging door geesten bezeten te zijn in de ene cultuur een normale verklaring voor lichamelijke klachten zijn, terwijl diezelfde overtuiging in een andere, meer westers georiënteerde, cultuur als een uiting van een ernstige psychische aandoening (ook psychische stoornis, psychisch gezondheidsprobleem of psychopathologie genoemd) gezien wordt.

De wisselwerking tussen cultuur en psychische gezondheid is al lang een onderwerp van studie in de psychiatrie en in de culturele antropologie (Kirmayer & Pedersen, 2014). Zo was er in het begin van de twintigste eeuw in de psychiatrie al aandacht voor de zogenaamde cultuurgebonden stoornissen. Een **cultuurgebonden stoornis** is een psychische aandoening die zich uitsluitend of voornamelijk voordoet in een bepaalde cultuur of culturele groep. Oorspronkelijk dachten wetenschappers dat ze echt uniek voor een enkele cultuur waren, maar tegenwoordig gaat men er meer van uit dat ze een unieke uitingsvorm zijn van algemene psychische stoornissen.

Een aantal voorbeelden van cultuurgebonden stoornissen:

- Amok betreft een plotselinge aanval van razernij en blinde woede, een zeldzame aandoening die zich voordoet bij mensen in Maleisië en Indonesië, waarbij de aanvaller het doel heeft zijn slachtoffer(s) te verwonden en dikwijls ook om het leven te brengen. De aanleiding is meestal een belediging of het gevoel diep gekrenkt te zijn.
- Taijin kyofusho (Japan) is een specifieke vorm van sociale angst die voornamelijk voorkomt in de Japanse cultuur. Het wordt gekenmerkt door een intense angst dat iemands lichaamsdelen of functies onaangenaam overkomen, anderen in verlegenheid brengen of beledigen. Het komt met name bij jonge mannen voor.
- Koro verwijst naar een psychische aandoening van plotselinge en intense angst dat de penis (of, bij vrouwen, de vulva en tepels) zich in het lichaam zal terugtrekken en mogelijk de dood zal veroorzaken. Die stoornis komt vooral voor bij mannen in China.
- Ghost sickness komt voor bij sommige oorspronkelijke volkeren in Noord-Amerika, met name de Navajo en Polynesische volkeren. Het treedt op bij mensen die altijd bezig zijn met een overleden naaste. Symptomen zijn algemene zwakte, verlies van eetlust, verstikkingsgevoelens, terugkerende nachtmerries en een doordringend gevoel van angst. De ziekte wordt toegeschreven aan geesten.
- Wendigopsychose wordt gekenmerkt door symptomen zoals een intens verlangen naar mensenvlees en een intense angst om kannibaal te worden. Het komt voor bij sommige groepen onder de oorspronkelijke bewoners van Noord-Amerika.

Psychologen hebben zich pas later met de invloed van cultuur op mentale gezondheid beziggehouden. In de crossculturele psychologie ging de aandacht oorspronkelijk eerder uit naar cognitie, waarneming en sociale fenomenen zoals conformisme en samenwerking (Segall et al., 1990). Maar inmiddels heeft ook het crosscultureel onderzoek laten zien dat de culturele betekeniswereld de grenzen van 'normaliteit' en 'pathologie' (mede) reguleert, net als de ervaring en de expressie van symptomen, het zoeken van hulp voor problemen en het behandelen van stoornissen (Kirmayer & Pedersen, 2014).

Dit hoofdstuk stelt psychische gezondheid centraal en beschrijft haar wisselwerking met cultuur. We belichten eerst de culturele variatie in symptomen en in ziekteverklaringsmodellen bij psychische gezondheidsproblemen. Daarna bespreken we de crossculturele validiteit van gangbare systemen voor classificatie en diagnostiek van psychische gezondheidsproblemen en besteden we aandacht aan het ‘culturele interview’ als middel voor een cultuursensitieve benadering bij psychische gezondheidsproblemen. Tot slot gaan we in op de migratiecontext, acculturatie en psychotrauma die mensen met een migratieachtergrond specifiek kwetsbaar maken voor psychische gezondheidsproblemen.

1. IN HOEVERRE IS PSYCHISCHE GEZONDHEID CULTUREEL BEPAALD?

In de wetenschappelijke disciplines hebben altijd verschillende perspectieven bestaan op de relatie tussen cultuur en gezondheid. De meest extreme visies zijn het absolutisme en het relativisme. In hoofdstuk 1 van dit handboek zijn die benaderingen toegelicht. Het absolutisme (ook wel universalisme genoemd) stelt dat de menselijke psychologie universeel hetzelfde is over culturen heen en dus niet wordt beïnvloed door cultuur. Culturele verschillen worden vanuit die benadering eerder gezien als ‘ruis’ waar we doorheen moeten kijken om de achterliggende, universele psychologie te vinden. Omgekeerd zegt het relativisme dat cultuur een enorm grote invloed heeft en dat menselijk denken, voelen en gedrag pas begrepen kan worden binnen de context van de cultuur waarin het zich afspeelt.

Het absolutisme ziet de invloed van cultuur op mentale gezondheid dan ook niet als relevant en doorslaggevend. Het geeft aan dat de prevalentie (hoe vaak het voorkomt) en de aard van psychopathologie overal ter wereld grotendeels gelijk zijn, en dat cultuur hoogstens van invloed is op de uitingsvorm ervan. Zo wordt schizofrenie als een universele aandoening gezien omdat het overal ter wereld op ongeveer dezelfde wijze voorkomt. Volgens het relativisme daarentegen moet elke cultuur als een afzonderlijk geheel worden beschouwd, met eigen opvattingen over normaal versus abnormaal gedrag. Vanuit die visie zou elke cultuur dan ook haar eigen specifieke psychische stoornissen kennen. *Boulimia nervosa* bijvoorbeeld zou in die benadering een voor de westerse wereld karakteristiek fenomeen zijn, omdat het voornamelijk wordt beschreven in de westerse wereld (Keel & Klump, 2003).

De waarheid ligt meer in het midden: psychische gezondheid kent universele en cultuurgebonden aspecten. Stoornissen kennen een neurobiologische basis; een deel van de symptomen, de kernsymptomen, is waarschijnlijk terug te voeren op biologische processen en dus universeel (e.g., Karl e.a., 2006). Voorts zijn er symptomen die uniek zijn binnen een cultuur, maar terug te voeren zijn op universele onderliggende problemen. Tot slot is er vaak een derde groep symptomen te onderscheiden die louter en alleen is terug te voeren op cultuurspecifieke processen (De Jong & Reis, 2020; Miller et al., 2009).

Een integratie van die twee tegenstrijdige visies in de zogenaamde **contextuele benadering** heeft al jaren de meeste aanhang (Bronfenbrenner, 1977; Marsella, 1998). Daarbij wordt verondersteld dat psychische aandoeningen universele kenmerken hebben, maar tegelijkertijd ook dat de intensiteit, de frequentie en vooral de verschijningsvorm van symptomen onder

invloed staan van sociale en culturele factoren. Een goed voorbeeld is depressie: centrale symptomen (zoals lusteloosheid, gebrek aan interesses, lichamelijke matheid) worden in vele, zo niet in alle culturen aangetroffen, maar andere symptomen (zoals gedachten aan suïcide, twijfel over het eigen kunnen) kunnen zeer variëren. Die contextuele benadering is bij de analyse van psychische gezondheidsproblemen van cliënten met een migratieachtergrond het meest vruchtbaar gebleken. Als vuistregel kan worden aangehouden dat universele kenmerken meer op de voorgrond treden naarmate het als afwijkend ervaren gedrag ernstiger is en biologische factoren een belangrijkere rol spelen bij de ontstaanswijze ervan. Een in zichzelf pratende schizofrene zwerver die op straat rond dwaalt en rommel verzamelt, is bijvoorbeeld in Amsterdam en New York, maar ook in Bombay en Rio de Janeiro, goed herkenbaar. Daar speelt de genetische component van schizofrenie een grote rol in. Maar de inhoud van de psychosen bij die mensen kan wel cultureel gekleurd zijn (Larøi et al., 2014; Lurhmann et al., 2015). Bepaalde angsten (zoals bijvoorbeeld een liftfobie) zijn sterker cultureel bepaald – ze vormen een aan tijd en plaats gebonden expressie van angst, waarbij lokale omstandigheden het sjabloon bieden waarin de angst wordt gegoten.

Op SOFIA staan een aantal interessante websites opgesomd waar je actuele informatie over mentaal welzijn en de prevalentie van verschillende psychische aandoeningen kunt vinden.

1.1. Uiting van psychische gezondheidsproblemen: somatiseren versus psychologiseren

Een bekend fenomeen waarin culturele verschillen in expressie van psychische gezondheidsproblemen sterk naar voren komen, is **somatisatie**. Het is een heel gebruikelijke en wijdverspreide menselijke reactie om met lichamelijke klachten (zoals buik-, hoofd- en rugpijn) te reageren als de eisen die het leven stelt je (tijdelijk) boven het hoofd groeien. Veelal wordt in de gezondheidszorg verondersteld dat vooral niet-westerlingen hun klachten van onwelbevinden meer somatisch zouden uiten, terwijl westerlingen meer zouden **psychologiseren**, dat wil zeggen het interpreteren en onder woorden brengen van klachten in psychologische termen (zoals somberheid of gedachten aan suïcide; Lipowsky, 1988). Dat verschil kan mede te wijten zijn aan het feit dat het uiten van onwelzijn op een psychologische manier niet altijd gebruikelijk of geaccepteerd is in bepaalde culturen (Kirmayer & Young, 1998) en dat mensen uit westerse culturen hun aandacht meer intern (dus ook op eigen gevoelens) richten dan mensen uit niet-westerse culturen (Ryder et al., 2008).

Als je het moeilijk hebt en het allemaal wat te veel is, hoe merk je dat dan aan jezelf? Noem een aantal symptomen die jou tonen dat je het mentaal moeilijk hebt. Sta daarna stil bij de symptomen die je noemde; zijn die eerder psychologisch of lichamelijk – of een mengeling van beide?

Hoewel onderzoek grote variatie vertoont in onderzochte groepen en gebruikte instrumenten, lijken migranten, en met name vluchtelingen, uit niet-westerse culturen meer onbegrepen